

ISSN 1819-5377 print / ISSN 1993-3509 online

**ЕКОНОМІКА БУДІВНИЦТВА І МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ЭКОНОМИКА СТРОИТЕЛЬСТВА И ГОРОДСКОГО ХОЗЯЙСТВА
ECONOMICS OF CIVIL ENGINEERING AND MUNICIPAL ECONOMY**

РУБРИКА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
ТОМ 5, НОМЕР 2, 2009 89-96
УДК: 331+364(477)

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

О. М. Вольська

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
вул. Державіна 2, 86123, м. Макіївка, Україна.
E-mail: manage_nasa@mail.ru*

Отримана 8 квітня 2009, прийнята 24 квітня 2009

Анотація. У статті розглянуто шляхи удосконалення державного управління соціальним розвитком у контексті рівня життя населення. У роботі зроблено акцент на удосконалювання управління житлово-комунальним господарством. Розглянуто поняття «рівень життя», фактори, що впливають на дану соціально-економічну категорію. Установлено зв'язок між поняттям «рівень життя» і рівнем ефективності роботи підприємств житлово-комунальної сфери. Розглянуто основні риси «природних монополій», до яких ставиться житлово-комунальне господарство, а так само розглянуто відмінні риси житлово-комунальної сфери. У статті запропоновано основні шляхи вдосконалювання управління житлово-комунальним господарством: зміна форми власності підприємств житлово-комунальної сфери; впровадження багатоканального механізму фінансування підприємств даної сфери із закріпленням цього механізму в законодавстві; удосконалювання тарифного регулювання послуг, які надають підприємства житлово-комунальної сфери.

Ключові слова: рівень життя населення, соціальні потреби населення, суспільний розвиток, житлово-комунальна сфера, природні монополії, багатоканальне фінансування, тарифне регулювання.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ

Е. М. Вольская

*Донбасская национальная академия строительства и архитектуры,
ул. Державина, 2, г. Макеевка, 86123, Украина.
E-mail: manage_nasa@mail.ru*

Получена 8 апреля 2009, принята 24 апреля 2009

Аннотация. В статье рассмотрены пути совершенствования государственного управления социальным развитием в контексте уровня жизни населения Украины. В работе сделан акцент на совершенствование управления жилищно-коммунальным хозяйством. Рассмотрено понятие «уровень жизни», факторы, влияющие на данную социально-экономическую категорию. Установлена связь между понятием «уровень жизни» и уровнем эффективности работы предприятий жилищно-коммунальной сферы. Рассмотрены основные черты «природных монополий», к которым относится жилищно-коммунальное хозяйство, а так же рассмотрено отличительные особенности жилищно-коммунальной сферы. В статье предложены основные пути совершенствования управления жилищно-коммунальным хозяйством: изменение формы собственности предприятий жилищно-коммунальной сферы; внедрение многоканального механизма финансирования предприятий данной сферы с закреплением этого механизма в законодательстве; совершенствование тарифного регулирования услуг, которые предоставляют предприятия жилищно-коммунальной сферы.

Ключевые слова: Уровень жизни населения, социальные потребности населения, общественное развитие, жилищно-коммунальная сфера, природные монополии, многоканальное финансирование, тарифное регулирование.

WAYS OF PERFECTION OF STATE MANAGEMENT OF THE SOCIAL DEVELOPMENT

H. M. Volskaya

*Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture,
2, Derzhavin str., 86123, Makeyevka, Ukraine.*

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Received 8 April 2009, accepted 24 April 2009

Abstract. In the article the ways of the state management perfection of the social development in the content of the standard living of Ukrainian population. Have been considered. The assent of the public service management perfection has been done. The concept the «standard of living», factors influencing on the given social and economic category has been considered. The connection between the «standard of living» concept and the efficiency work level of public service enterprises sphere has been established. The main features of «natural monopolies» have been considered including the public service as well, as some distinguished features of public service sphere. The main ways of public service management perfection have been suggested: property forms changing of public service enterprises sphere, multichannel mechanism for enterprises financing of given sphere with this mechanism fixing in the legislation of the service tariff perfection given by public service enterprises.

Keywords: population standard of living, social requirements of the population, social development, housing-and-municipal sphere, natural monopolies, multichannel financing, tariff regulation.

Вступ

Підвищення рівня життя населення актуальна проблема соціально-економічного розвитку України. Рівень життя є однією з найважливіших соціально-економічних категорій, що характеризує становище людини у суспільстві, можливості реалізації її потреб, можливості людського розвитку.

Поняття «рівень життя» найчастіше означає ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення. Таке визначення характеризує статику рівня життя. Тим часом рівень життя — це динамічний процес, на який впливає безліч факторів. З одного боку, рівень життя визначається складом та обсягом потреб населення у різних благах, що постійно змінюються. З іншого боку, рівень життя обмежується можливостями задоволення потреб, виходя-

чи зі становища на ринку товарів і послуг, доходів населення, заробітної плати працівників. Водночас і розмір заробітної плати, і рівень життя визначаються масштабами та ефективністю виробництва, станом науково-технічного прогресу, культурно-освітнім рівнем населення, національними особливостями, політичною владою тощо.

Дуже часто рівень життя ототожнюється з поняттям «добробуту», який розуміють як певний рівень споживання. З позиції концепції людського розвитку найповніше сутність рівня життя розкриває таке визначення: рівень життя — це комплексна соціально-економічна категорія, що відображає рівень розвитку фізичних, духовних і соціальних потреб людей, ступінь їх задоволення та умови у суспільстві для розвитку й задоволення цих потреб.

Відповідно до Конвенцій Міжнародної організації праці кожна людина має право на такий життєвий рівень (включаючи продукти харчування, одяг, житло, медичний догляд, соціальне обслуговування), який необхідний для підтримання здоров'я і добробуту її та її родини, а також право на соціальне забезпечення з боку держави в разі безробіття, непрацевдатності, втрати годувальника і т. ін. У кожній країні ці права реалізуються на основі національної концепції рівня життя.

Підвищення рівня життя є водночас метою та пріоритетним напрямом суспільного розвитку й асоціюється з соціальним прогресом суспільства. Динаміка показників рівня життя свідчить про результати економічного розвитку країни, а також про ступінь соціалізації економіки. Особливого значення підвищення рівня життя набуває в орієнтованому на людський розвиток суспільстві.

Виклад основного матеріалу

Категорія «рівень життя» повинна включати всі соціальні блага, які створюються у державі. До соціальних благ можливо віднести рівень управління житлово-комунальним господарством у країні.

Житлово-комунальна сфера це сфера від рівня розвитку якої залежить становлення ринкової, соціально орієнтованої економіки тому що, через неї реалізуються інтереси кожної людини. Ця надзвичайно важлива галузь надає фізичним і юридичним особам необхідні житлово-комунальні послуги та забезпечує життєдіяльність усього суспільного організму.

Житлово-комунальне господарство це специфічна галузь народного господарства країни, яка має декілька особливостей, що характеризують його як складну, багатоелементну, динамічну організаційно-економічну систему. Підприємствам житлово-комунального господарства притаманна внутрішня економічна й організаційна єдність.

Житлово-комунальне господарство за своїм змістом і структурою – складний та багатограний об'єкт управління, який обумовлює специфічні особливості побудови організаційної системи управління і державного регулювання для забезпечення надійності функціонування

підприємств галузі, підвищення ефективності роботи комплексу. Особливістю функціонування ЖКГ є те, що воно представлене «чистими» природними монополіями і підгалуззями, які розвиваються за законами конкурентного господарства. До останніх належить експлуатація житла, санітарне очищення територій тощо. Ще однією характерною особливістю ЖКГ є те, що комплекс переважно надає послуги, а не виробляє товари, а отже належить до виробничої і невиробничої інфраструктури.

Третя особливість ЖКГ пов'язана із забезпеченням життєдіяльності передусім міського населення, однак слід зазначити, що визначення ЖКГ як специфічно міського господарства є неточним, у менш розвинутій і складній формі воно наявне і в сільських населених пунктах. Незважаючи на те, що більшість населених пунктів у сільській місцевості майже не мають спеціального технічного обладнання, а підприємства ЖКГ сільських поселень навіть організаційно не виділяються з різного роду комбінатів, розвиток ЖКГ на селі вимагає не меншої уваги, ніж у містах. Все це свідчить про необхідність інтеграції сільської комунальної служби в єдиний житлово-комунальний комплекс.

Інша характеристика ЖКГ пов'язана з комплексністю галузі, яка характеризується великою кількістю підгалузей, що входять до її складу: житлове господарство, водопостачання та водовідведення, комунальна енергетика, теплопостачання, міський електротранспорт, зовнішній міський благоустрій, дорожнє господарство, санітарне очищення міст (вуличне прибирання, будинкова очистка з утилізацією твердих побутових і харчових відходів), зелене господарство (озеленення міст, квітництво), готельне господарство, ритуальне обслуговування, ремонтно-будівельне виробництво, монтаж, капітальний ремонт та експлуатація ліфтового господарства, власна промисловість і капітальне будівництво, проектні, конструкторсько-технологічні та науково-дослідні роботи, технічна інвентаризація основних фондів [1].

Внаслідок функціонування і розвитку окремих підгалузей (водо-, теплопостачання та водовідведення) житлово-комунальне господарство виступає як різновид природної монополії. У зв'язку з тим, що характерними некоректними діями монополістів є завищення цін і тарифів,

нав'язування умов договору, не вигідних споживачу, зниження якості продукції та якості обслуговування, встановлення бар'єрів доступу інших підприємців на потенційно конкурентні суміжні ринки тощо, виникає необхідність регулювання природних монополій. Методи державного регулювання природних монополій передбачають контроль за рівнем і структурою цін, обсягом пропозиції продукції на ринку, рівнем доходів природного монополіста (у формі прибутку, комісійних тощо), бар'єрами входу (виходу) на ринок (з ринку), якістю продукції (послуг), правилами безпеки, фінансовою структурою і структурою власності підприємства або організації.

Для підвищення ефективності функціонування підприємств ЖКГ необхідно зміна форми власності таких підприємств.

Послуги житлово-комунального господарства в період з 1995-1997 роки мали позитивний фінансовий результат, але починаючи з 1998 року по 2008 рік їх рентабельність стала скорочуватися, а 50 % всіх підприємств стали навіть збитковими [2].

Послуги в сфері житлово-комунального господарства характеризується низьким рівнем. Незважаючи на періодичне підвищення тарифів, підприємства житлово-комунального господарства є низькорентабельними. Надання якісних послуг ускладнене перешкодами переважно фінансового характеру. Збитковість підприємств не дозволяє акумулювати власні кошти на модернізацію матеріально-технічного забезпечення діяльності підприємства. Ті кошти, що накопичуються, спрямовуються не на придбання нових технологій, використання яких сприятиме зниженню собівартості послуг, а не ремонт існуючої застарілої техніки. Про це свідчать наступні факти.

За підсумками 2008 року фінансово-економічний стан підприємств житлово-комунального господарства залишається нестабільним [7].

Так, протягом січня-листопада підприємства галузі отримали збитки у сумі 1611,8 млн. грн., що на 29,3% більше порівняно з відповідним періодом 2007 року. Найбільші збитки отримали підприємства комунальної теплоенергетики (716,9 млн. грн.) та водопровідно-каналізаційного господарства (451,0 млн. грн.). Обсяги збитків за звітний період у підгалузі житлово-

го господарства становили 196,0 млн. гривень.

Загальна сума дебіторської заборгованості підприємств галузі за 11 місяців 2008 року збільшилась на 447,5 млн. грн. (або на 5,1%) і станом на 01.12.08 складала 9,2 млрд. гривень. У відповідному періоді минулого року спостерігалось збільшення заборгованості на 606,6 млн. грн. (або на 7,7 %).

Разом з тим у Луганській, Одеській, Тернопільській та Чернівецькій областях відбулось зниження заборгованості від 12 до 2 відсотків.

За видами споживачів дебіторська заборгованість розподіляється наступним чином.

Заборгованість бюджетних установ та організацій за спожиті комунальні послуги з початку поточного року збільшилась на 82,0 млн. грн. (або на 73%) та станом на 01.12.08 становила 194,8 млн. грн., у тому числі:

- заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з державного бюджету – 78,7 млн. гривень;
- заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів – 116,1 млн. гривень.

Порівняно з початком року заборгованість комерційних споживачів збільшилась на 13,1 млн. грн. та станом на 01.12.08 становила 2,2 млрд. грн.

Заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг по підприємствах комунальної форми власності з початку року збільшилась на 4,5% та складала 6,6 млрд. гривень.

За даними Держкомстату України, заборгованість населення по підприємствах усіх форм власності станом на 01.01.09 становила 8,0 млрд. гривень. З початку 2008 року населенням країни сплачено за житлово-комунальні послуги, включаючи погашення боргів попередніх періодів, 18,0 млрд. грн., що становить 98,7% нарахованих за цей період сум. У розрізі регіонів найвищий рівень оплати за спожиті житлово-комунальні послуги спостерігався у Чернівецькій та Одеській областях (104%), найнижчий – в Закарпатській області (95,5%).

Станом на 01.12.08 сума кредиторської заборгованості складала 9,6 млрд. грн., що на 4,8% більше порівняно з початком року.

Заборгованість за енергоносії у загальній сумі кредиторської заборгованості складає

4,7 млрд. грн. (або 49,4%), у тому числі за газ – 2,6 млрд. грн., за електроенергію – 2,2 млрд. гривень.

Найбільший обсяг кредиторської заборгованості у Дніпропетровській (2,0 млрд. грн.), Луганській (1,7 млрд. грн.), Харківській (1,2 млрд. грн.) областях та м. Києві (1,5 млрд. грн.).

Мінжитлокомунгосп проводить постійний моніторинг процесу приведення тарифів до економічно обґрунтованого рівня по базових підприємствах регіонів. Так, станом на 01.01.09 повне (100%) відшкодування населенням вартості послуг досягнуто на послуги:

- водопостачання – у 4 містах (Луцьк, Запоріжжя, Львів, Хмельницький);
- водовідведення – у 7 містах (Луцьк, Житомир, Ужгород, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Львів, Хмельницький);
- теплопостачання – у 3 містах (Біла Церква, Харків, Херсон);
- утримання будинків, споруд та прибудинкових територій – у 8 містах (Дніпропетровськ, Житомир, Запоріжжя, Миколаїв, Тернопіль, Херсон, Чернівці, Чернівці);

Найнижчі рівні відшкодування населенням вартості послуг: водопостачання у м. Київ (65,8%), водовідведення – у м. Харків (40,3%); теплопостачання – у м. Києві (52,2%) та Севастополі (29,0%), з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій – у м. Сімферополі (34,3%).

З метою стримування зростання тарифів для населення, органи місцевого самоврядування частину витрат щодо виробництва послуг продовжують перекладати на комерційних споживачів.

З метою підтримки підприємств житлово-комунального господарства та відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» підприємствам галузі виділена субвенція у сумі 2 млрд. грн. на погашення заборгованості з різниці в тарифах на теплову енергію, послуги з водопостачання та водовідведення, що вироблялися, транспортувалися та постачалися населенню, яка виникла у зв'язку з невідповідністю фактичної вартості теплової енергії, послуг з водопостачання та водовідведення тарифам, що затверджувалися органами державної влади чи органами місцевого самоврядування.

За даними моніторингу Держказначейства, станом на 30.12.08 надійшло договорів про організацію взаєморозрахунків на загальну суму 3,3 млрд. гривень. Виділено коштів з державного бюджету у обсязі 3,1 млрд. грн., сплачено до Державного бюджету – 1,2 млрд. гривень.

Аналіз фінансово-економічного стану підприємств комунальної теплоенергетики засвідчив, що призначена субвенція з одного боку – дозволила погасити борги минулих років, а з іншого – не сприяла стабілізації розрахунків та покращенню роботи підприємств, оскільки місцеві органи влади втрачали мотивацію щодо підвищення тарифів до економічно обґрунтованого рівня, сподіваючись отримати компенсацію збитків за рахунок коштів державного бюджету у наступному році.

Вищесказане свідчить про те, що більшість природних монополій в сучасних умовах економічного розвитку мають такі проблеми:

- зловживання керівництва природних монополій субсидіями та постійне зниження ефективності діяльності підприємств;
- обмеження фінансування підприємств державою, чим спричиняється неефективне підвищення тарифів на послуги.

Деякі компанії вже придбані приватними інвесторами, а деякі, наприклад підприємства житлово-комунального господарства, ще перебувають на стадії реформування. Збільшення тарифів на сьогодні є найбільш поширеним інструментом регулювання таких підприємств. Однак, через невідповідність якості послуг їх вартості впровадження таких заходів спричиняє соціальну напругу у суспільстві. Для вирішення цієї проблеми необхідно провести приватизацію природних монополій з метою підвищення якості послуг та зростання прибутковості підприємств житлово-комунального господарства.

Впровадження такого способу взаємодії між державою та приватними підприємствами не може стати пріоритетною в Україні, оскільки механізм зміни форми власності підприємств на дві третини часу їх функціонування виявляється неефективним. Сьогодні в світі надається перевага змішаному забезпеченню, яке певним чином може гарантувати постійне узгодження інтересів держави та приватних агентів, далі компанії отримують прибуток не

нижче ринкового рівня по галузі, а держава і суспільство – послуги вищої якості.

Для ефективного функціонування підприємств ЖКГ та їх фінансування найбільш пріоритетним напрямом стає запровадження багатоканального механізму фінансування. Незважаючи на те, що приватно-державні товариства в певному змісті являють собою повернення до минулого досвіду, коли проекти розвитку підприємств ЖКГ в більшості країн світу фінансувалися з приватних джерел, а підтримка держави виконувала стимулюючу роль, така співпраця набуває сьогодні в світі все більше популярності, не виключаючи й Україну.

Найбільш пріоритетними фінансовими інструментами залучення до участі приватних агентів і підвищення ефективності інвестицій можуть стати державні гарантії, спільне фінансування підприємств ЖКГ і державне кредитування приватних агентів, що мають у розпорядженні ефективний проект реструктуризації підприємств житлово-комунальної сфери.

Одним з інструментів фінансування Світового банку є гарантії. Гарантії уряду передбачають страхування приватних інвесторів, як іноземних, так і внутрішніх, від різного роду політичних ризиків. Такий від фінансування залучає значну кількість інвестицій і просуває реформи в житлово-комунальній сфері [3].

Вирішення проблем житлово-комунального господарства можливо за рахунок нового механізму ціноутворення. Г. Онишук пропонує метод розрахунку ціни послуги на основі операційного левериджу: змінюючи структуру витрат (співвідношення між постійними та змінними), можна розширити зону прибутковості, не підвищуючи тарифу [4].

Розвиток підприємств ЖКГ стримується значними заборгованостями населення та інших суб'єктів господарювання. Повернення боргів затримується ще й тим, що Житловий Кодекс не окреслює чіткого механізму боротьби з неплатниками. Місцеві органи влади можуть сприяти реформуванню ЖКГ. Прикладом може стати місто Луцьк, в якому досягнуто прибутковості підприємств житлово-комунальної сфери, повної реалізації принципу платності послуг та високої якості їх надання населенню [5].

У сфері ЖКГ існують проблеми правового характеру, які пов'язані з наданням об'єктів

ЖКГ в оренду. Взяття збиткового підприємства в оренду передбачає наслідування його боргів без гарантій їх повернення. Розмір орендної плати, що встановлюється місцевими органами самоврядування, залежить від необхідності поповнення місцевого бюджету, а не від умов функціонування підприємства.

Негативним фактором якій відображається на принципах ціноутворення в галузі може стати той факт, що законодавство не захищає органи місцевого самоврядування від ризику викупу інвесторами природних монополій по закінченню терміну оренди.

У Загальнодержавній програмі реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки відмічена недосконалість системи управління житлово-комунальним господарством. Ця програма окреслює основні цілі, напрями та заходи щодо реформування житлово-комунального господарства в Україні. Вона передбачає розробку базових законів за підгалузями житлово-комунального господарства та інші нормативні документи, а також зміну і доповнення існуючих законодавчих актів з метою досягнення стабілізації фінансового стану підприємств, а також досягнення відповідного рівня надання послуг. Загальний обсяг фінансування протягом дії програми становить 34,8 млрд. грн. Найбільшу частку коштів передбачено спрямувати на технічне переоснащення підприємств житлово-комунального господарства [6].

Висновок

Враховуючи важливість нормального функціонування ЖКГ, його вплив на соціальну сферу України, необхідно вдатися до кардинального реформування галузі, що має передбачати насамперед формування його нової структурної побудови, яка б поєднувала найкращі надбання зарубіжних моделей управління комунальною сферою. Реформа ЖКГ має бути законодавчо, організаційно та економічно забезпечена на чотирьох рівнях: на рівні державних органів виконавчої влади; обласних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування; комунальних підприємств різних форм власності; споживачів послуг.

Директивні методи державного впливу на природних монополістів, навіть найефек-

тивніші, не зможуть вирішити численні «вузькі місця» збільшення тарифів, незадовільного рівня якості й кількості наданих послуг. Необхідною умовою процесу формування якісно нової регуляторної політики у сфері природних монополій ЖКГ має стати зміна характеру їх діяльності, поступове врахування ними нових, ринкових умов господарювання, формування умов для демонополізації, залучення приватного капіталу та приватної ініціативи на конкурсних засадах.

Потребує удосконалення фінансово-правовий механізм державного регулювання природних монополій, які наявні у житлово-комунальному господарстві. Основними кроками в цьому напрямку мають стати:

- 1) зміна наявного механізму цінового регулювання шляхом переходу від неефективного лімітування цін і тарифів на відповідному ринку до впровадження ринкових засад їх формування і відповідного моніторингу цих механізмів;
- 2) започаткування на конкурсних засадах і впровадження контролю за наданням ліцензій і діяльністю ліцензованих компаній;
- 3) вжиття додаткових заходів податкового стимулювання.

Нинішній порядок формування тарифів на ринках природних монополій житлово-комунального господарства України не забезпечує попередження зловживань у сфері ціноутворення та гальмує процеси підвищення ефективності підприємницької активності. Тому виникає необхідність пошуку реальних шляхів підвищення результативності державного контролю за процесами ціноутворення у цій сфері, основними з яких є:

- перехід від затратних до нових методів ціноутворення на основі врахування інвестиційної складової ціни (тарифу);
- регулювання витрат природного монополіста шляхом запровадження контролю за порядком включення у собівартість продукції економічно обґрунтованого розміру всіх видів витрат;
- прийняття спеціальних нормативних актів, які б чітко регламентували процес ціноутворення.

Приватизація і демонополізація підприємств житлово-комунального господарства, тарифне

регулювання, поєднання державного та ринкового регулювання розвитку виступають засадами, які впливають на підвищення рівня життя населення країни.

Література

1. Олійник Н. Державне регулювання у сфері утримання та використання житлового фонду, об'єктів комунального призначення // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – Вип. 2. – В 4 ч. Ч. IV. – С. 173-176.
2. Статистичний щорічник України за 2008 рік / За ред. О.Г. Осауленка. Київ, Видавництво «Консультант», 2009. – 632 с.
3. Шутов И.М. Результативность рыночных реформ в здравоохранении /И.М. Шутов //Актуальные проблемы экономики. – 2004. – № 6(36). – С. 144-148.
4. Онищук Г. Економіка ЖКГ: нові підходи у формуванні цінової і тарифної політики //Економіка України. – 2001.– №7.– С. 22-28.
5. Реформування системи житлово-комунальних підприємств Луцька: досвід, гідний наслідування// Аспекти самоврядування. – 2004. – №2 (23). – С. 26-29.
6. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарств на 2004-2010 роки: Закон України від 24.06.2004 № 1869-15 //Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №46. – с. 51.
7. Звіт про стан реалізації Загальнодержавної програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки, затвердженої Законом України від 24.06.04 №1869-IV, протягом 2008 року // <http://www.minjkg.gov.ua>.

Вольська Олена Михайлівна – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри «Менеджмент організацій» Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Наукові інтереси: державне управління.

Вольская Елена Михайловна – кандидат наук по государственному управлению Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научные интересы: государственное управление.

Volskaya Helena Mihailovna – PhD (Public Management) of the Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. Scientific researches: public management.